

IZAZOVI RECEPCIJE PRAVA EVROPSKE UNIJE – PRIMER KORPORATIVNOG PRAVA U SRBIJI

Sažetak

Autor u radu ispituje posledice procesa recepcije prava na primeru korporativnog prava u Srbiji. Naime, slučajevi recepcije nisu retko beležena pojava u domaćim zakonodavnim aktivnostima. Razlozi za to su višestruki, te sve više opravdavani ukoliko se u vidu ima potreba za ekspeditivnim usklađivanjem pozitivnog prava sa legislativom Evropske unije. Ipak, ovaj proces preuzimanja „gotovih“ pravnih obrazaca i instituta ne predstavlja idealno rešenje. Štaviše, u slučaju korporativnog prava očigledan je disbalans između recipiranih pravila sadržanih u propisima i realnosti njihovog (ne) sprovođenja u praksi. Ovakvi rezultati recepcije prava postavljaju pred domaću pravnu nauku i legislativu pitanje kako prevazići ambivalentnost njenih efekata. U svetlu velikih promena koje donose izmene Zakona o privrednim društvima iz 2018. godine, poput uvođenja pravnih formi Evropskog akcionarskog društva i Evropske ekonomske interesne grupacije, ostaje da se vidi kako će se u budućnosti odgovoriti na izazove integracije novih pravnih instituta u domaći pravni sistem.

Ključne reči: *recepcija prava, harmonizacija prava, korporativno pravo, Zakon o privrednim društvima, Evropsko akcionarsko društvo, Evropska ekonomska interesna grupacija.*

1. Uvodna terminološka preciziranja

Pojam recepcije prava u međunarodnoj i domaćoj pravnoj doktrini neraskidivo je povezan sa sveprisutnim procesom harmonizacije prava. Može se čak tvrditi da je reč o ka istom cilju usmerenim postupcima (usaglašavanje pravnih sistema), koji se odvijaju u striktnijem, bukvalnijem smislu (u slučaju recepcije prava) i liberalnijem, fleksibilnijem obliku (u slučaju harmonizacije prava). Ipak, u savremenoj pravnoj teoriji se za označavanje postupka približavanja i ujednačavanja prava koristi veći broj izraza srodnog značenja od kojih, opet, svaki ima svoje posebno pravno određenje. Susrećemo se sa pojmovima: unifikacija, uniformizacija, harmonizacija, kodifikacija, regionalizacija, amerikanizacija, vesternizacija, evropeizacija, konvergencija, približavanje, internacionalizacija, te

* Doktor pravnih nauka, docent na Fakultetu za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić, Novi Sad, e-mail: marija.mijatovic@ftv.edu.rs

receptija prava, koja je u fokusu ovog rada. Slične pojmove – homogenizacija (eng. *homogenisation, equalization*, prema Ugovoru o osnivanju Evropske zajednice: izjednačenje), harmoniziranje, pravna harmonija – autori različito koriste pa je, kako se u teoriji navodi, zabuna potpuna (Stojanović, 2001, p. 99). U svrhu jasnije analize efekata receptije prava na korporativno pravo u Srbiji, neophodno je prethodno izvršiti razgraničenje najzastupljenijih srodnih termina.

Izraz „unifikacija prava“ odnosi se na postupak donošenja jedinstvenih normi s važenjem na području jedne ili više država. Unifikacija prava je proces izjednačavanja pravila za pravna područja na kojima su do tada važile različite pravne norme. Unifikacija je višeg intenziteta u odnosu na harmonizaciju, pošto cilja na ustanovljavanje zajedničkih pravila koja će zameniti nacionalna. Može biti univerzalna (namenjena svim zemljama sveta) i regionalna (ujednačavanje pravila pravnih sistema država određenog regiona). Često rezultati regionalne unifikacije „intelektualno podstiču na svetsku unifikaciju, mada istovremeno smanjuju i prilike za to“ (*Business Law Brief*, 1989, p. 15, navedeno u: Vukadinović, 2012, p. 346).

Proces uniformizacije prava spominje se pre svega na nivou Evropske unije (dalje u tekstu: EU) i posmatra se u relaciji sa procesom unifikacije. Unifikacijom se stvaraju jednoobrazna pravila koja države neposredno primenjuju, što znači da je regulativa jednoobrazna, ali da njihova primena može donekle biti različita. Uniformizacija prava postoji kada nije samo regulativa jednoobrazna već se postiže jednoobraznost i u primeni prava (Dudaš, 2012, p. 320).¹

Evropeizacija je pojam koji se različito definiše u zavisnosti od konteksta u kojem se izraz koristi. Uopšteno govoreći, reč je o terminu kojim se označavaju svi procesi koji se preduzimaju u cilju stvaranja EU i ostvarivanja njenih ciljeva. Konkretnije, na evropeizaciju se gleda kao na proces unifikacije ili harmonizacije kroz prihvatanje i primenjivanje zajedničkih standarda, najpre u državama članicama EU, a potom i u ostalim evropskim državama.

U teoriji se ističe i uticaj procesa tzv. amerikanizacije prava kojom se tekovine *common law* sistema prenose u *civil law* sistem te se tako vrši njihova konvergencija. Ovaj proces ukazuje na značajan uticaj američkog prava kroz sve dominantnije korišćenje engleskog jezika na sličan način kako je ranije korišćen latinski jezik na evropskim univerzitetima (Vukadinović, 2012, p. 343). Efektima amerikanizacije se ne treba čuditi s obzirom na to da su „skoro sve fundamentalne promene u evropskom pravu i u razumevanju prava tokom posleratnog perioda potekle iz Amerike“ (Wiegand, 1991, p. 84). Posledicom amerikanizacije se smatra pridavanje većeg značaja praksi međunarodnih sudova, sve češće korišćenje model zakona, ali i ugledanje na specifično američko pravnu tvorevinu – ristejtmene (eng. *restatements*), kao veoma uticajan oblik pravne literature, ali ne i izvor prava u formalnom smislu.

U kontekstu savremenih ciljeva nacionalnih legislativnih napora, najviše se govori o harmonizaciji prava kako bi se naglasilo da se ne teži apsolutnoj jednoobraznosti, već približavanju pravnih sistema. Harmonizacija se sastoji od smanjivanja razlika i odstupanja između nacionalnih pravnih sistema, određivanjem modela i rezultata koje treba postići,

¹ Npr. ovo je slučaj sa pravom konkurencije u EU.

bez nametanja obavezne jedinstvene forme, sadržine harmonizovanih akata i sredstva kojim će se to konkretno i ostvariti (Stanivuković, 2001, p. 60). Dakle, harmonizacija se odnosi na proces integracije koji ne vodi stvaranju uniformnih normi, već radije kreiranju uopštenih okvira za pravna pravila uspostavljajući zajednički cilj, što ostavlja prostora raznolikim nacionalnim specifikacijama (Senden, 2004, p. 45). Naziva se i koordinacijom ili metodom zbližavanja nacionalnih pravnih poredaka, odnosno harmonizacija postoji kada „dva ili više nezavisnih entiteta odluče da usklade svoja pravna pravila“ (Kirchner, 1998, p. 685, navedeno u: Dudaš, 2012, p. 321).

2. Recepcija prava – određenje i savremeni uslovi intenziviranja procesa

Recepcija prava (lat. *recipere* – primiti) odnosi se na proces harmonizacije u kom se prilikom zakonodavnih aktivnosti koriste iskustva drugih zemalja. Ovakvim postupkom ostvaruje se svojevrsna pravna transplantacija – prenos pravila i instituta iz jedne zemlje (ili zajednice zemalja – EU) u drugu državu (npr. Srbiju). Recepcija se može posmatrati kao transfer fenomena druge pravne kulture u novu pravnu sredinu. Smatramo da je reč o neposrednom i intenzivnijem vidu harmonizacije prava koji je – u savremenim uslovima, u slučaju Srbije i povodom uređenja oblasti korporativnog prava – uobličen idejama procesa evropeizacije prava i u normativnom i u političkom pogledu.

U pravnoj nauci se o ovom procesu najviše govorilo u kontekstu recipiranja rimskog prava u srednjem veku. I srpsko pravo pripada porodici prava koja je utemeljena na rimskoj pravnoj tradiciji (Malenica, 2004, p. 117). Pojavom nacionalnih kodifikacija i izraženog patriotskog sentimenta karakterističnog za 19. vek, uticaj rimskog prava počinje da slabi, a države teže izražavanju sopstvene suverenosti kroz insistiranje na pravnim razlikama. Ipak danas, kada se razvija novo *ius commune*, realno je govoriti o recepciji komunitarnog prava. Stoga se države poput Srbije (koje teže članstvu u EU) okreću postulatima zajedničke pravne kulture u želji da što lakše, brže i „bezbolnije“ dođu do postavljenog normativnog cilja.

Uopšteno, proces recepcije je jednosmeran, odvija se u nerazvijen(ij)im zemljama i ima za predmet pravila razvijenih država.² Ponekad je to dobrovoljno, određeno kvalitetom ili upućenošću na poznate recipirane norme,³ a nekada takva situacija nastaje pod političkim pritiskom (tzv. nametnuta recepcija).⁴ Svakako, prilikom stvaranja prava na nacionalnom nivou, neminovno se koriste i strani uzori. Usvaja se tekst koji ponekad veoma liči na vlastiti uzor iz pravnog sistema neke druge zemlje koja ima razvijenu pravnu tradiciju ili veliki politički i ekonomski uticaj. Mogu se recipirati norme međunarodnih ugovora ili drugih međunarodnih akata (npr. model zakona, Stanivuković & Živković,

² Ipak, postoje i složeniji savremeni primeri. Korporativno pravo Nemačke je tradicionalno bilo predmet recepcije u Japanu. Međutim, u poslednje vreme je uočljivo da se i japansko i nemačko korporativno pravo oblikuju prema ugledu na pravo SAD (Takahashi, 2015, p. 228).

³ Npr. recepcija škotskog prava u pravima Bocvane, Lesota i Esvatinija rezultat je i činjenice da je značajan broj pravnika ovih zemalja studirao u Škotskoj (Watson, 1996, p. 339).

⁴ U ovom smislu se najčešće navode primeri nametanja Napoleonovog kodeksa u osvojenim teritorijama u 19. veku ili iskustvo baltičkih zemalja sa recepcijom sovjetskog prava posle Drugog svetskog rata.

2012, p. 399), odnosno norme uredbi, direktiva EU, te norme tzv. tercijarnih izvora prava ove *sui generis* zajednice poput preporuka, mišljenja (Đurđev, 2013, p. 101, Senden, 2004, p. 55). Samo pravo Srbije obiluje primerima recepcije. Dok su prethodni slučajevi recepcije prava kod nas za osnovu pre svega uzimali pravo germanskog i francuskog pravnog sistema,⁵ danas su rezultat ugledanja na legislativu EU. Pored ovog procesa koji se odvija u okviru EU i drugih evropskih država, termin se odnosi i na uticaj evropskog prava kao modela pravnog sistema za čitav međunarodni pravni sistem. Specifičnosti evropskog puta razvijanja *ius commune* nesumnjivo postaje model ili čak standard za unifikaciju prava u drugim delovima sveta (Petrić, 2008, pp. 1-2).⁶

Nadalje, proces recepcije je višestruko ojačan, s jedne strane zbog toga što je zahvaljujući učenjima uporednopravne škole sistematsko proučavanje uporednog prava postalo neizostavan elemenat naučnog metoda, i s druge strane zato što je informacija o sadržini nacionalnog zakonodavstva velikog broja država postala lako i brzo dostupna, čemu su znatno doprineli lingvistička dominacija engleskog jezika i internet. Pored toga mnoge društvene promene su dobile u moderno vreme globalni karakter tako da zahvataju ceo svet ili njegov veliki deo pa se i zakonodavstvo koje reflektuje takve promene sve manje razlikuje od države do države (Stanivuković, 2001, p. 63).

3. Recepcija prava u kontekstu poslednjih izmena korporativnog prava u Srbiji

Jedno od glavnih obeležja razvoja savremenog prava u EU je jasna tendencija denacionalizacije, odnosno sve tešnje približavanje nekada jasno odvojenih pravnih sistema pojedinih država. Takav razvoj je karakteristična posledica sve izraženijeg povezivanja tržišta na regionalnoj i globalnoj osnovi, pa privredni sistemi tog tipa zahtevaju i pravne instrumente koji će biti u što višem stepenu ujednačeni. Stoga se kao sveprisutan proces pojavljuje recepcija prava – postupak unošenja nadnacionalnih, stranih normi u nacionalno pravo. U navedenom kontekstu važnu kariku u poretku svake države predstavlja regulacija korporativnog prava, odnosno statusnog dela privrednog prava. Na taj način se „odgovara“ na izazove poslovanja u uslovima postojanja multinacionalnih kompanija i drugih korporativnih grupa kao dominantnih institucija u svetskoj ekonomiji. Harmonizacijom ove oblasti sa pravom EU u Srbiji se cilja na: funkcionalnost privrednopravnog okvira u Srbiji kojim će se obezbediti jednakost i konkurentnost domaćih privrednih subjekata prilikom istupanja na tržištu EU, podizanje pravne sigurnosti, privlačenje investicija itd.

U Srbiji je proces prilagođavanja korporativnog prava pravu EU obeležen izvesnim osobenostima. Naime, harmonizaciju, pa i recepciju prava s logističkog aspekta lakše je

⁵ Zakonik građanski za Knjaževstvo Srbiju iz 1844. nastao je preradom Austrijskog građanskog zakonika iz 1811. godine, uz usvajanje nekih rešenja iz Francuskog građanskog zakonika iz 1804. godine.

⁶ O značaju regionalnog i globalnog povezivanja najbolje govori činjenica da se na mnogim evropskim i američkim univerzitetima osnivaju posebni instituti za izučavanje ove materije (Petrić, 2008, p. 2, fn. 3): Centar za međunarodni razvoj pri Univerzitetu Harvard (eng. *Center for International Development at Harvard University*); Institut za globalizaciju i održivi razvoj pri Univerzitetu Tilburg (eng. *Institute for Globalization and Sustainable Development*); Centar za izučavanje globalizacije i regionalizacije pri Univerzitetu Varvik (eng. *Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation*).

ostvarivati nego ikada. U tu svrhu i ranije korišćen uporedni metod danas je u najvećoj meri metod integrisanja (kroz utvrđivanje zajedničkog jezgra /eng. *common core*/ i promovisanje novog *ius commune*), a ne kao ranije metod suprotstavljanja. Radi postizanja iznetih ciljeva, preduzeti su značajni normativni potezi, pa tako i prečutno, ali i izričito recipiranje pravnih instituta, propisa i delova propisa EU. Svakako, jedan od kapitalnih harmonizacionih koraka za ovu oblast bilo je donošenje Zakona o privrednim društvima 2004. godine – ZPD. Ovim propisom postavljene su osnove za funkcionalno poslovanje privrednih subjekata u Srbiji. U nastojanju da se ova oblast učini ažurnom i odgovarajućom aktuelnoj privrednoj praksi u EU, ZPD je menjan 2011. i 2014. godine, te u dva navrata 2018. godine. Naime, Vlada Republike Srbije je Zaključkom 05 br. 337-5373/17 od 19. juna 2017. godine usvojila Pregovaračku poziciju za Međuvladinu konferenciju o pristupanju Republike Srbije Evropskoj uniji za Poglavlje 6 „Pravo privrednih društava“. Ovim putem stvorena je obaveza preuzimanja u pravni sistem Srbije pravnih tekovina EU iz oblasti korporativnog prava, te su poslednje zakonske modifikacije, između ostalog, vršene radi usaglašavanja pozitivnog zakonodavstva sa Uredbom Saveta (EZ) br. 2157/2001 od 8. oktobra 2001. godine o statutu evropskog društva, sa Uredbom Saveta 1985/2137/EEZ o Evropskoj ekonomskoj interesnoj grupaciji i sa Direktivom 2005/56/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 26. oktobra 2005. godine. Takođe, u oblasti korporativnog upravljanja⁷ Privredna komora Srbije donela je Kodeks korporativnog upravljanja 2012. godine i tako početno, neinvanzivno uredila pitanje od velikog značaja za dalji progres korporativnog prava, koje je još uvek (zbog nepostojanja dovoljne svesti i ustaljene prakse) nepodobno za kompletno zakonsko uređenje. Ovaj instrument spada u domen mekog prava (eng. *soft law*)⁸ i značajan je primer mogućnosti koje pruža hibridni metod ili kombinovanje tradicionalnih (zakonskih, „tvrdih“, /eng. *hard law*/) i inovativnih (nesankcionisanih, *soft law*) instrumenata. Naime, predmet recepcije (unifikacije) ne moraju *a priori* biti samo konvencije, uredbe, direktive i sl. (Spasić, 2009, p. 32) već i nesankcionisani instrumenti velikih upotrebnih vrednosti: akcioni programi, preporuke ili model zakoni (npr. Model zakon UNCITRAL-a o prekograničnoj insolventnosti iz 1997. godine koji je poslužio kao osnova za uređivanje međunarodnog stečaja u Srbiji).

Poslednje izmene ZPD-a izazivaju pak značajnu pažnju stručne javnosti. Naime, u domaće zakonodavstvo uvedene su, po ugledu na zakonodavstvo EU, dve nove forme pravnog organizovanja privrednih društava:⁹ Evropsko akcionarsko društvo i Evropska ekonomska interesna grupacija. Zatim, regulisana je nova vrsta statusnih promena: prekogranično spajanje i pripajanje društava kapitala osnovanih u Republici Srbiji sa društvima kapitala iz drugih država članica EU. Suština novouvedenih pravila je:

1) Evropsko akcionarsko društvo (*Societas Europea* – „SE“) osniva se kao akcionarsko društvo, čiji je osnovni kapital podeljen na akcije u svojini jednog ili većeg broja

⁷ Loše korporativno upravljanje smatra se jednim od glavnih uzročnika finansijske krize 2008. godine, od kada se u EU preduzimaju značajni koraci u regulaciji ovog pitanja.

⁸ U *soft law* spadaju alternativni, formalno nesankcionisani propisi heterogenih pojava oblika koji ne nastaju ustaljenim legislativnim procesima, ali koji u praksi imaju značajne *de facto* pravne efekte, te koji se upotrebljavaju u prostoru uočenih nedostataka „standardnih“, odnosno *hard law* izvora.

⁹ Do poslednjih izmena, ZPD-om je bio uređen pravni položaj ortračkog društva, komanditnog društva, društva s ograničenom odgovornošću i akcionarskog društva.

- akcionara koji ne odgovaraju za obaveze društva, kao u slučaju „redovnog“ akcionarskog društva. Međutim, suštinska razlika se nalazi u inostranom elementu, koji povezuje društvo sa teritorijom država članica. Naime, ZPD propisuje više složenih načina nastanka ovakvog subjekta, pri čemu svaka mogućnost uključuje inostrani element, dok je minimalan osnivački kapital 120 000 evra. (ZPD, deo XIa).
- 2) Evropsku ekonomsku interesnu grupaciju ZPD određuje kao pravno lice koje osnivaju najmanje dva privredna društva, preduzetnika, odnosno druga pravna ili fizička lica koja obavljaju poljoprivrednu ili drugu delatnost od kojih je najmanje jedno registrovano na teritoriji RS, a drugo na teritoriji druge države članice. Grupacija se osniva radi lakšeg ostvarivanja, razvoja, usklađivanja i zastupanja privrednih i drugih ekonomskih interesa i aktivnosti njenih članova. (ZPD, deo XIIa).
  - 3) Za prekogranično pripajanje i spajanje predviđeno je ZPD-om učešće najmanje dva privredna društva od kojih je bar jedno društvo kapitala registrovano na teritoriji RS, i najmanje jedno društvo kapitala registrovano na teritoriji države članice EU ili države potpisnice Ugovora o evropskom ekonomskom prostoru. (ZPD, deo VIIa).

Navedena pravila sadržana u novim posebnim delovima ZPD-a počće s primenom od 1. januara 2022. godine (u skladu sa trećom revizijom Nacionalnog programa za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije koji je usvojen 1. marta 2018. godine), čime je ostavljen poduži period s nadom da će tlo za uvođenje novih pravnih formi biti pripremljeno; preostala većina novih pravila primenjuje se od 1. oktobra 2018. godine.¹⁰

4. Ambivalentne posledice recepcije prava u srpskom korporativnom pravu

Recipiranjem navedenih EU pravnih instituta u domaće zakonodavstvo opravdano je ciljano na modernizovanje nacionalne privrede, obezbeđivanje konkurentnosti i u krajnjoj liniji ostvarivanje projektovanih uslova za priključivanje naše države ovoj zajednici. Preuzimanje savremenih, gotovih, već oprobanih propisa i instituta od veoma velikog je značaja za državu koja teži tome da u što kraćem periodu dostigne zadate standarde. Dakle, u prilog procesu recepcije prava pre svega idu kriterijumi efikasnosti i praktičnosti, kvaliteta, isplativosti, brzine, uštede. Ipak, pravna transplantacija, kao prenos pravila iz jednog sistema u drugi, kompleksan je proces. Može se reći da postoje nivoi prenosivosti određenih instituta i pravila koji umnogome zavise od države koja takve norme recipira. Iza spremnosti jedne zemlje da pravilno izvede „presađivanje“ konkretne pravne regulacije stoji mnoštvo faktora. U tom pogledu su u Srbiji već uočeni problemi, a mogu se očekivati i novi ako se imaju u vidu poslednje zakonske kapitalne promene. Pored značajnih rezultata recipiranja pravila EU, u ovom kontekstu primetni su i izazovi.

Pre svega, izraz „recepcija prava“, među pravnim teoretičarima, često ima negativnu konotaciju usled percipiranog ukazivanja na nedostatke u nacionalnim pravno-stvaralačkim kapacitetima. Postavlja se i pitanje kako se recepcijom utiče na pravni suverenitet jedne države, odnosno da li se prihvatanjem „tuđih“ obrazaca na neki način on osporava. Ipak,

¹⁰ Npr. uvedena je obaveza registrovanja adrese za prijem elektronske pošte u Agenciji za privredne registre, određeno je da se posebnim propisima ne može nametati obaveza društvima da koriste pečate itd.

danas se menja pogled na ulogu države u kontekstu međunarodne legislative. Saradnja država i drugih međunarodnih subjekata (vladinih i nevladinih međunarodnih organizacija – tzv. agencija za formulisanje, v. Mijatović, 2018, pp. 169-183) produbljuje se, a upotrebljavani instrumenti daleko prevazilaze tradicionalno shvatane normativne okvire. U tom kontekstu, uloga države u uređenju stabilnog pravnog ambijenta za poslovanje privrednih subjekata je nezamenljiva, ali je evidentna promena klasične uloge u smislu potrebe svojevrsnog razvoja prava od tvrdog prava ka mekom pravu (Vasiljević, 2016, p. 11), što se može shvatiti i kao priznanje da je oslabljena čvrsta kontrola država nad međunarodnim procesom stvaranja prava, te da je teorija monizma prema kojoj se država smatra isključivim stvaraocem prava zastarela. S obzirom na navedeno, u Srbiji je od značaja i prepoznavanje važnosti aktivnosti usko orijentisanog, profesionalnog, nevladinog sektora (npr. Privredne komore Srbije) u produkciji formalno nesankcionisanih, ali veoma uticajnih propisa u inovativnim, problematičnim pravnim oblastima.

Drugo, proces harmonizacije korporativnog prava u Srbiji obeležen je značajnim problemom disbalansa između pozitivnopravne regulative (onoga što predstavlja „normativno“) i stvarnosti (ne)spvođenja takvih propisa (onoga što predstavlja „realno“). Na primer, prema već navedenom Kodeksu korporativnog upravljanja skoro je univerzalno prihvaćena obaveza preuzimanja kodeksa ili prilagođavanja sopstvenim uslovima konkretnog privrednog društva, ali je pitanje koliko se tako usvojeni, proklamovani kodeksi i primenjuju,¹¹ a koliko konkretni privredni subjekti samo žele da budu percipirani kao poštovaoci viših standarda korporativnog upravljanja.

Nadalje, i pravosuđe i praksa privrednika u Srbiji trpeli su teret izuzetno obimnih reformi pri prelasku na tržišni oblik privređivanja. U takvim okolnostima, velike sistemske promene još uvek iziskuju prilagođavanje (i privrednih subjekata i državnog aparata), dok se s druge strane istovremeno uvode novi pravni instituti i pravila. Ostaje da se vidi kako će se pripremiti tlo za uvođenje novih pravnih formi Evropskog akcionarskog društva i Evropske ekonomske interesne grupacije. Naime, u Srbiji kultura akcionarstva nije na zavidnom nivou, neophodno je dalje poboljšavati položaj manjinskih akcionara (što je klasičan problem i evropskog korporativnog prava), te podizati transparentnost poslovanja oskudnih akcionarskih društava.¹² Štaviše, čak i postojeći nevelik broj akcionarskih društava u Srbiji rezultat je pre svega obaveze da se društvena preduzeća u postupku privatizacije preobrazu u akcionarska društva, te zakonske obaveze da npr. banke i osiguravajuća društva takođe posluju u ovoj pravnoj formi. Pitanje je koliko bi uopšte postojalo ovakvih privrednih subjekata da nije na taj način formulisanih zahteva u pogledu forme organizovanja ovih društava. Nekoliko je razloga za takvo stanje: ova društva kapitala relativna su novina u našem pravnom sistemu; domaći privredni subjekti po pravilu nemaju dovoljno znanja o načinu funkcionisanja ovakvih društava, niti raspolažu velikim kapitalom potrebnim za

¹¹ Prema Radoviću (2015, pp. 23 i 42) „srpska društva gotovo uvek daju pozitivnu godišnju izjavu o korporativnom upravljanju i formalno ne odstupaju od pravila kodeksa. Ipak, ta činjenica može da znači i da se organi upravljanja nisu dovoljno bavili problematikom, već su unapred propisana pravila bez suštinskog preispitivanja integrisali u svoj sistem, očekujući da neće biti naknadnih provera.“

¹² Novim ZPD-om je uvedena obaveza da akcionarska društva poziv za sednicu objave na internet stranici Centralnog registra, depoa i kliringa hartija od vrednosti, pored objavljivanja na internet stranici registra privrednih subjekata.

osnivanje i poslovanje itd. Uvođenjem novih pravnih formi otvoriće se veliki broj pitanja u vezi sa prilagođavanjem našeg tržišta novim privrednim zahtevima, uplivima i uticajima. Naime, recepcijom komunitarnog prava države članice, kao i one koje pretenduju da to postanu, preuzimaju i modele njihovog shvatanja, te tumačenja. Tako se prilikom nacionalne implementacije recipiranih normi koriste i karakteristični načini tumačenja Suda pravde Evropske unije. Ipak, usled primene norme u sredini drugačije pravne kulture, njen sadržaj i posledice mogu odstupati od načina primene u originalnim uslovima, dok su recipijenti, po pravilu, zainteresovani da obezbede efekte koje su uočili u zemlji porekla norme ili instituta. U takvom slučaju, od suštinskog je značaja simultana recepcija u sistemskom i doslednom smislu, uz shvatanje sudske prakse zemlje iz koje potiče recipirano pravo kao putokaza za pravno delovanje (Luts, 1997, p. 4).

Svakako, postoji značajna razlika u ekonomskoj moći država članica EU i Srbije, dok se postavljeni normativni standardi jednako odnose na sve subjekte koji teže usklađivanju pravnih sistema. Takođe, nije bez značaja i tehničko pitanje (neodgovarajućih) prevođa i upotrebljivanih različitih terminologija. Naime, prevođenje s engleskog na srpski, u bukvalnom smislu može izazvati velike zabune zbog fundamentalnih razlika između *common law* i *civil law* sistema. Primer je loše prevođenje Model zakona UNCITRAL-a o prekograničnoj insolventnosti pri radu na izradi Zakona o stečajnom postupku (v. Stanivuković & Đundić, 2006, pp. 253-272).

Moglo bi se postaviti i pitanje da li je došlo do tačke zasićenja u pogledu procesa harmonizacije prava, i koliko su realne mogućnosti ostvarivanja istog (jer se mnoštvo projektovanih normativnih standarda obrušava na već preopterećene „mlinove“ nacionalnih zakonodavnih organa). U EU je legislativna produktivnost visokorazvijena, odnosno na godišnjem nivou se donosi veliki broj akata s kojima bi države trebalo da usklade sopstvene pravne sisteme. Pa, ipak, raspoloživi zakonodavni kapaciteti Srbije su veoma opterećeni tako postavljenim normativnim zahtevima i u vremenskom, finansijskom i kadrovskom smislu. Postoji široko rasprostranjeno mišljenje da je „više harmonizacije korisno“, ali i da je „u svetlu praktičnih poteškoća iskušenih u prošlosti potrebno istražiti nove puteve da bi se ostvarili željeni rezultati“ (Hartkamp, 2003, p. 81). Pre svega, potrebno je zapitati se da li sve detaljniji rad na harmonizaciji može biti preobiman naspram kapaciteta prakse da procesuirati nove norme (Kotz, 1986, p. 2, navedeno u Estrella Feria, 2009, p. 8). Imajući u vidu izvestan pesimizam u vezi sa procesom harmonizacije, konstruktivno bi bilo ponovno analizirati metode ovog postupka. I iako svaka kritika ovog postupka nije opravdana, u svetlu budžetskih i raznih drugih ograničenja, njihovo uvažavanje, te razmatranje smatramo racionalnim.

5. Zaključak

Pravo Republike Srbije je često, i u istorijskom i u savremenom kontekstu, vršilo recepciju stranih pravnih normi ili instituta. Pravni obrasci preuzimani su iz rimskog prava, potom francuskog prava, prava germanskih krugova itd. dok se u modernom obliku recepcija sprovodi kao preuzimanje koncepata iz *ius commune* s ciljem harmonizacije

domaće legislative sa legislativom Evropske unije. Tako je i poslednjim izmenama Zakona o privrednim društvima iz 2018. godine izvršena recepcija komunitarnih pravnih instituta. Naime, uvedene su u srpsko pozitivno pravo dve nove pravne forme privrednih društava: Evropsko akcionarsko društvo i Evropska ekonomska interesna grupacija, dok su propisani i novi vidovi statusnih promena u vidu prekograničnog spajanja i pripajanja. Primena navedenih normi počinje od 1. januara 2022. godine s nadom da će do tada biti pripremljen teren za neturbulentno, prirodno „asimilovanje“ ovih novina. Ipak, s obzirom na do sada uočene probleme prilikom recepcije prava, nije na odmet s rezervom očekivati pravovremenu i adekvatnu reakciju pravne sredine na strane institute.

Svakako, procesom recepcije se efikasno i sa uštedama u vremenskom, finansijskom i administrativnom smislu stiže do željenog rezultata – usklađivanja sa pravom EU. Već u praksi potvrđene i oprobane normativne zamisli najvećih pravnih stručnjaka jednostavno se preuzimaju s obzirom na: primenu komparativnog naučnog metoda, laku dostupnost propisa, te obezbeđene podatke o sudskoj praksi i višegodišnjoj primeni među privrednicima. Ipak, proces recepcije prava obeležen je i izvesnim nedostacima. Pre svega, pitanje je koliko će uspešno biti usvojena i uopšte primenjivana pravila o novoustanovljenim pravnim formama kada se ima u vidu da u Srbiji ni akcionarska društva nisu brojna, odnosno da kultura akcionarstva u Srbiji još uvek nije najrazvijenija, da je proces osnivanja iz perspektive privrednika složen, skup i bez naročitih stimulansa, da se u pitanje dovode prava manjinskih akcionara itd. U tom smislu vidno je da postoji i značajan problem disbalansa između pozitivnopravne regulative sadržane u domaćim pravnim aktima (onoga što predstavlja „normativno“) i stvarnosti (ne)sprovođenja takvih propisa (onoga što predstavlja „realno“).

Jedan vid mogućeg prevazilaženja početnih, sigurno predstojećih izazova je i u sistematskoj recepciji, odnosno u interno konzistentnom ugledanju na sudsku praksu EU. Naime, usled implementacije norme u sredinu drugačije pravne kulture, njen sadržaj i posledice mogu odstupati od načina primene u originalnim uslovima. Takve modifikacije često su nepredvidive i nepoželjne te je stoga od značaja sudsku praksu zemlje recipiranog prava takođe u velikoj meri shvatiti kao putokaz za pravno delovanje. Nadalje, može se uvažiti i konstruktivna kritika procesa harmonizacije, pa i recepcije prava povodom kojih je u nekim aspektima (vremenskim, finansijskim, kadrovskim) možda došlo do preopterećenosti nacionalnih zakonodavnih organa produktivnošću legislative EU. Iz tog razloga može biti značajna logistička podrška profesionalnih organizacija poput Privredne komore Srbije u lakšoj adaptaciji kod delikatnih pitanja u vidu davanja uputstava, vodiča i podizanja svesti među ključnom privrednom grupacijom.

Zaključujemo da recepcija normi i instituta komunitarnog prava jeste ambivalentan proces, odnosno proces s dvostrukim posledicama. S pozitivne i nesporne strane, naša privreda se modernizuje, priključuje savremenim privrednim tokovima, a teži se postizanju ravnopravnog tretmana, te konkurentnosti domaćih privrednih subjekata na tržištu EU. S druge strane, disbalans pravnog i realnog, odnosno ostvarivog, mora se uzeti u obzir prilikom promovisanja implementacije stranih instituta u domaće pravo. I iako svaka kritika procesa recepcije i harmonizacije prava nije opravdana, pa ni konstruktivna, nedostaci tih procesa u uslovima velikih budžetskih ograničenja moraju biti objektivno

sagledani da bi proces usklađivanja domaćeg prava sa pravom EU u narednom periodu bio što delotvorniji.

Literatura

- Dudaš, A. 2012. Od Načela evropskog ugovornog prava do Nacrta okvirnih pravila. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 60(1), pp. 319-336.
- Đurđev, D. 2013. Soft law u evropskom komunitarnom pravu. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 47(1), pp. 101-116.
- Estrella Feria, J. 2009. Future Directions of Legal Harmonisation and Law Reform: Stormy Seas or Prosperous Voyage? *Uniform Law Review*, 14(1-2), pp. 5-34.
- Hartkamp, A. 2003. Modernisation and Harmonisation of Contract Law: Objectives, Methods and Scope, Acts of the Congress to Celebrate the 75th Anniversary of the Founding of the International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT). *Uniform Law Review*, 8 (1-2), pp. 81-89.
- Kirchner, C. 1998. A European Civil Code: Potential, Conceptual and Methodological Implications. *Davis Law Review*, 31, pp. 671-692.
- Kotz, H. 1986. Rechtsvereinheitlichung – Nutzen, Kosten, Methoden, Ziele. *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, 50, pp. 1-18.
- Luts, M. 1997. Jurisprudential Reception as a Field of Study. *Juridica International*, 1, pp. 2-6.
- Malenica, A. 2004. Rimska pravna tradicija u srpskom pravu. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 38(2), pp. 117-139.
- Mijatović, M. 2018. Agencije za formulisanje – metodi rada i saradnja savremenih subjekata harmonizacije međunarodnog trgovinskog prava. *Strani pravni život*, 62(2), pp. 169-183.
- Ministarstvo za evropske integracije, Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije, treća revizija, februar 2018. godine. Dostupno na: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/npaa/npaa_2018_2021.pdf (20. 2. 2019).
- Petrić, S. 2008. Uvod u Načela evropskog ugovornog prava. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 29(1), pp. 1-36.
- Radović, V. 2015. Razvoj kulture odstupanja od 'primeni ili objasni' pravila korporativnog upravljanja. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 63 (2), pp. 23-44.
- Senden, L. 2004. *Soft Law in European Community Law*. Oxford: Hart Publishing.
- Spasić, I. 2009. UNIDROIT - Doprinos unifikaciji nekih od najvažnijih pitanja međunarodnog trgovinskog prava. *Strani pravni život*, 42(2), pp. 27-53.
- Stanivuković, M. 2001. Instrumenti harmonizacije i unifikacije prava i njihov odnos prema kolizionim normama, s posebnim osvrtom na Načela evropskog ugovornog prava. U: Vukadinović, R. (ur.), *Načela evropskog ugovornog prava i jugoslovensko pravo – prilog harmonizaciji domaćeg zakonodavstva*. Kragujevac: Centar za pravo Evropske unije, Institut za pravne i društvene nauke, pp. 57-93.
- Stanivuković, M., Đundić, P. 2006. Recepcija međunarodnog prava u unutrašnje pravo na primeru Zakona o stečajnom postupku. Naučni skup Pravo i jezik, Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Institut za pravne i društvene nauke, pp. 253-272.

- Dostupno na: <http://www.pf.uns.ac.rs/images/maja/33.pdf> (14. 11. 2018).
- Stanivuković, M. & Živković, M. 2012. *Međunarodno privatno pravo. Opšti deo*. 3. izd. Beograd: Službeni glasnik.
- Stojanović, D. 2001. Pojam „harmoniziranja“, „harmonizacije“ i „harmonije“ domaćeg prava sa pravom Evropske unije. U: Vukadinović, R. (ur.), *Načela evropskog ugovornog prava i jugoslovensko pravo – prilog harmonizaciji domaćeg zakonodavstva*. Kragujevac: Centar za pravo Evropske unije, Institut za pravne i društvene nauke, pp. 95-104.
- Takahashi, E. 2015. Reception and Convergence of Japanese and German Corporate Law. *University of St. Thomas Law Journal*, 12(1), pp. 228-248.
- Vasiljević, M. 2016. Pravo i privredno poslovanje. *Pravo i privreda*, 54 (4-6), pp. 11-40.
- Vukadinović, R. 2012. *Međunarodno poslovno pravo. Opšti deo*. Kragujevac: Udruženje za evropsko pravo, Centar za pravo Evropske unije.
- Vukadinović, R., ur. 2001. *Načela evropskog ugovornog prava i jugoslovensko pravo – prilog harmonizaciji domaćeg zakonodavstva*. Kragujevac: Centar za pravo Evropske unije, Institut za pravne i društvene nauke.
- Watson, A. 1996. Aspects of Reception of Law. *The American Journal of Comparative Law*, 44(2), pp. 335-351.
- Wiegand, W. 1991. The Reception of American Law in Europe. *The American Journal of Comparative Law*, 39(2), pp. 229-248.

Pravni izvori

- Zakon o izmenama i dopunama Zakona o privrednim društvima, 2018. *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 95/2018.
- Zakon o privrednim društvima, 2011. *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - dr. zakon, 5/2015, 44/2018 i 95/2018.
- Kodeks korporativnog upravljanja Privredne komore Srbije, 2012. *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 99/2012.

Marija D. Mijatović PhD

Assistant Professor, Faculty of Law and Business Studies dr Lazar Vrkić, Novi Sad

e-mail: *marija.mijatovic@flv.edu.rs*

**THE CHALLENGES OF EUROPEAN LAW RECEPTION - THE EXAMPLE OF
SERBIAN CORPORATE LAW****Summary**

In this paper the author examines the consequences of the law reception process on Serbian corporate law. Cases of law reception are not rarely recorded occurrence in domestic legislative activity. Reasons for that are multiple, and they are also becoming more and more justified if one has in mind the need for fast harmonization of Serbian law with that of European Union. Still, this process of taking over law forms and institutes does not represent the ideal solution. Moreover, in the case of corporate law the existence of disbalance between received rules that are included in regulation and the reality of its (non)appliance is obvious. Such results of law reception impose the following question upon law science: how to overcome ambiguity of its effects. In the light of significant changes brought by the 2018 amendments of Law on Business Organizations - such as incorporating new legal forms of Societas Europas or European Economic Interest Grouping - it remains to be seen what will be the future answer to challenges of new law institutes integration into the national law system.

Keywords: law reception, harmonization of law, corporate law, Law on Business Organizations, Societas Europas, European Economic Interest Grouping.

Priljeno: 18.12.2018.

Prihvaćeno: 25.4.2019.